

Gradiva in het surrealisme

Het was André Breton die in 1937 Jensens “Gradiva” herontdekte. Voorheen waren Freuds werk “De waan en de dromen in W. Jensens Gradiva” en het werk van Jensen zelf quasi onbekend in het Franstalige taalgebied, tenzij in psychologische en filosofische kringen. Pas in 1937 verschenen er hiervan Franstalige vertalingen waardoor het aan enige bekendheid won. André Breton zorgde ervoor dat een hele generatie van (hoofdzakelijk Franse en Spaanse) surrealisten in de ban raakten van Gradiva. Kort nadat hij Freuds analyse gelezen had publiceerde hij de “Gradiva”, een essay dat gecentreerd was rond het thema van de metamorfose : van leven naar dood, van onbewust naar bewust – gebaseerd op de idee van de transitie van het ene ding in een ander, van de ene staat in de andere. Deze metafoor is de *conditio sine qua non* die de surrealisten bezighield.

Later, in 1939, ontdekt André Masson het belang van deze novelle voor het surrealisme, en hij produceert een schilderwerk, wederom “Gradiva” genoemd. In een gefragmenteerde cubistische ruimte geeft hij het portret weer van een vrouwelijke figuur, half-vlees, half-beeld. De discrepantie tussen organisch en anorganisch, zoals besproken in de paper rond de Gradiva, verbeeld. De hier verdeelde vrouw is voor de helft de met een tunica gedrapeerde klassieke figuur, ‘uitgegoten’ over de ‘plynth’ van een klassiek –Grieks-Romeins gebouw (denk hierbij aan de trappen waarop ze zich nedervleide bij de ondergang van Pompeï en haarzelf.

De andere helft is meer cubistisch, mooier afgerond, minder getormenteerd, de moderne “Gradiva”, de “Gradiva Rediviva” zoals Norbert Hanold ze kon ontmoeten in de oude Grieks-Romeinse koloniale stad. De opmerkelijke voetenstand waar alles om draait voor Norbert is mede afgebeeld .

In het midden van de afbeelding spilt ze quasi haar ingewanden uit over de plynth ... het evenwicht tussen leven en dood ... ? Het opvallendste aspect is

het centrale punt, de gapende vagina, meet uitsteeksels naar binnen toe : enerzijds de vagina als zinnebeeld van de libidineuze verlangens van Norbert, anderzijds de 'vagina dentata', het object van diens angstaffect.

Dit lijkt een bevestiging van Norberts fetisjisme: mogelijk heeft hij ooit eens het geslacht van zijn vriendinnetje Zoë aanschouwd, en omwille van z'n afgrijzen hiervoor heeft hij zoals de pervers dit doet, in volle *Verneinung* de blik afgewend en zich gefixeerd op het eerste opvallende object in z'n gezichtsveld, namelijk de voetstand van Zoë. Verneinung omdat het aspect van de aanwezigheid of het bestaan van het object van afschuw en oorzaak van de verlooening van cruciaal belang is om zich te fixeren op iets anders. Bemerkt dat deze opmerkelijke voetenstand onmiddellijk naast de vagina staat ... Norbert kon praktisch niet naast de voet kijken toen hij wegkeek van de vagina.

In 1937 hadden de surrealistenvoet ook hun eigen kunstgalerie die, u raadt, de naam 'Gradiva' draagt. Deze galerie werd opgericht door niemand minder dan André Breton, zij het dan wel uit geldnood... De galerie bevond zich in de Rue de Seine, en de silhouetten van de mannelijke en vrouwelijke figuur die op de glazen deuren te zien waren, werden ontworpen door aan andere bekende surrealist: Marcel Duchamp. Op de affiche die de opening van de 'Galerie Gradiva' aankondigde stond te lezen:

*"Gradiva. Deze schitterende titel, die geleend is van Wilhelm Jensens werk, betekent bovenal 'Zij die voortschrijdt'. Wat kan ze zijn, zij die voortschrijdt, misschien wel de schoonheid van morgen..."*¹

De vooruitstappende, antieke reliëf van de Gradiva werd gebruikt als metafoor voor voor de geavanceerde kunst, de progressieve beweging van de surrealistische avant-garde. De stap terug naar klassieke modellen is in feite een berekende stap vooruit, is modern...en aldus was Gradiva de geschikte metafoor voor de Surrealisten. Zij was de muze, het contrapunt van surrealistische beweging, de overgang van bewust naar onbewust, van dood naar leven, ...

Salvador Dalí zei ooit eens van zijn vrouw Gala Eluard: "She is Gradiva, the woman who advances". Volgens Paul Eluard is zij "the woman whose glance pierces walls" ...²

¹ Ades, Dada and Surrealism Reviewed, p324

² Briony Fer, David Batchelor, Paul Wood: *Realism, Rationalism, Surrealism*, p 232 - 237